

ZEMŘEL VLADIMÍR SRB

V neděli 26. března 2006 usnul navždy po několikaletém trápení ve věku 88 let JUDr. Vladimír Srb, významný představitel naší poválečné demografie. Dlouhá léta byl vedoucím oddělení demografické statistiky Státního a později Federálního statistického úřadu. Celý svůj život pracoval na tomto jediném místě – tam, kde vznikala všechna demografická data, podrobné demografické analýzy, první populační prognózy (1954) i první průzkumy plánování rodičovství (1956). Tam také za ním chodili pro zpočátku ještě neveřejná data, pro inspiraci, pro radu i pro pomoc mnozí jeho spolupracovníci a přátelé.

Více než padesát let se na poli naší demografie nestalo nic významného, u čeho by Dr. Srb chyběl. Byl velmi aktivním členem Vládní populační komise, spoluzakladatelem Československé demografické společnosti a revue Demografie, v jím vytvořeném Institutu demografie FSÚ usiloval také o vznik stabilního demografického pracoviště. Po celý svůj život byl naším nejvýznamnějším představitelem pronatalitní populační politiky.

Od padesátých let a pak také po roce 1968 se dostával svými názory a jako autor písemnými projevy do zvláštní situace, kdy mohl vést a řídit zpracování demografické statistiky a analyzovat data, ale vždy pod nějakým „protektorem“, zpravidla odborné problematiky neznalým ale lépe „kvalifikovaným“. I přes různá omezení (včetně tělesného postižení, následku obrny, kterou prodělal již v mladém věku) si vybudoval dr. Srb zasloužené postavení.

Dr. Srb byl vynikajícím organizátorem – především zpracování dat demografické statistiky postupně od ručního na děrnoštítkových strojích až k počítačovému - a vydavatelem pramenného díla Pohyb obyvatelstva. Patnáct let byl šéfredaktorem revue Demografie a vtiskl jí dodnes udržovaný charakter. Také Československá demografická společnost patřila mezi hlavní aktivity Dr. Srba. Nebyl sice po úmrtí Františka Fajfra v roce 1969 jejím předsedou dlouho (v roce 1972 se této funkce vzdal, neboť nebyl „prověřen“). Jeho vztah k demografické společnosti a jejích významných členů k němu byl nejlépe vyjádřen v mimořádném čísle Zpravodaje ČDS v září 2002, věnovaném jeho 85. narozeninám. Starší členové ČDS budou moci na Dr. Srba vzpomínat – na dlouholetou spolupráci, na setkání s ním; ti mladší si o něm mohou udělat představu z příspěvků v uvedeném čísle Zpravodaje.

Demografická společnost vděčí Dr. Srbovi mimo jiné za tradici pravidelných diskusních večerů, na kterých byla možná pravidelná setkávání nejen demografů ale také mnoha dalších osob v 70. a 80. letech vyřazených z možnosti aktivně působit ve vlastním oboru činnosti.

Milan Kučera

K činnosti České demografické společnosti od 21. května 2003

V uplynulém funkčním období se činnost České demografické společnosti zaměřila především na propagaci výsledků demografického výzkumu mezi širší odbornou veřejností. Využívala při tom tradiční formy – diskusní večery, jednodenní konference a v neposlední řadě i vydávání publikací.

Hlavní výbor Společnosti se snaží udržet tradici **diskusních večerů** pravidelně pořádaných jednou za měsíc s výjimkou května, kdy koná celodenní tematickou konferenci, a letních měsíců (července a srpna), tradičních prázdninových měsíců, tj. celkem devíti setkání v kalendářním roce. Tyto diskusní večery se konají v **Praze**. V uplynulých třech letech jich také 26 uspořádal (27. je plánován na červen). Šlo v pořadí již o 370. až 395. diskusní večer, na nichž vystoupilo na 30 oslovených odborníků. Diskutovaná témata odrážejí závažné problémy současného populačního vývoje České republiky. Čtyřikrát byla na pořadu problematika rodiny – z pohledu dat sčítání 2001 (úvodem promluvila Jitka Langhamrová), v kontextu populačního vývoje posledních let (Dagmar Bartoňová) či jako objekt výběrových šetření (Jana Hamanová, Věra Kuchařová, Jitka Rychtaříková) či komparace nesezdaných soužití u nás a ve Velké Británii (Kateřina Hrdinová). Třikrát se mezi tématy objevily migrace – Ladislav Rabušic se zamýšlel nad rozsah imigrace do ČR v kontextu úbytku obyvatelstva přirozenou měnou, Eva Kačerová se Zuzanou Fíglou informovaly nad mezistátní pracovní migrace mezi ČR a dalšími novými zeměmi EU po 1. 5. 2004, Zdeněk Čermák shrnul hlavní tendence vnitrostátní migrace. Třikrát se téma diskusního večeru týkalo regionálních diferenciací populačního vývoje – Jitka Rychtaříková pohovořila o rozdílech v demografické a socioekonomické situace kandidátských zemí EU v roce 1930 a 2000, Pavla Brotánková o rozdílech mezi novými členskými zeměmi EU na přelomu 20. a 21. století, Tomáš Fiala, Felix Koschin a Jitka Langhamrová o rozdílech v úrovni plodnosti a sňatečnosti v ČR, Rakousku a Slovensku. Na diskusních večerech se objevila historická demografie – promluvili Felix Koschin resp. Alice Velková či Ludmila Fialová – ekonomické souvislosti demografického vývoje - Dalibor Holý informoval o nezaměstnanosti (v tom i o metodice jejího měření), Felix Koschin o ekonomických důsledcích stárnutí populace. Mezi tématy byla problematika mezinárodního srovnání sezonnosti sňatečnosti (Eva Kačerová), vlivu rozvodů rodičů na chování dětí (Anna Štastná), mateřství svobodných žen (Vladimír Polášek), nehodovosti (Alexandr Čelko) a duševního zdraví (Eva Dragoirecká a Dagmar Džurová). Tématem diskusních večerů byly ale také otázky metodické – např. o využití GIS v demografii (Jaroslav Kraus) a automatického kódování příčin smrti (Tereza Kretschmerová). Na půdě Společnosti se hovořilo o systému rodinných příspěvků (Jiřina Kocourková), byla tam představena prognóza obyvatelstva (Boris Burcin a Tomáš Kučera), byla diskutována role médií na vytváření postojů k rodině a reprodukci (Leona Stašová), byl představen Atlas sčítání 2001 (Jaroslav Kraus a Jitka Rychtaříková). Opomenuty nezůstaly ani trendy v rozmístění obyvatelstva (Jan Müller).

Počínaje rokem 2003 konají se pod záštitou pobočky v **Olomouci** přednášky také v tomto městě; v roce 2003 bylo tématem Náboženství ve sčítání (promluvili Ladislav Pištora, Vladimír Polášek a Petr Žůrek), v roce 2004 byly na programu Sebevraždy (Vladimír Polášek, Veronika Zehnalová, Petr Pastucha a Albert-Peter Rethmann) a problematika nízké plodnosti (A kde ty děti jsou? Eva Dostálová,

Vladimír Polášek, Petr Hrachovec a Petr Žůrek), v roce 2005 otázky sňatečnosti (Vzít či nevízt se? Daniel Tököly, Petr Žůrek, Vladimír Polášek a Pavel Ptáček) a konečně v dubnu letošního roku byla na programu rozvodovost (Rozvody - není jich již mnoho? Vladimír Polášek, Petr Hroch, Kryštof Zeman, Petr Žůrek a Jiří Staněk).

Národní demografická konference v roce 2004 byla v pořadí 34., jejím tématem byl Demografický pohled na svět a organizátorem byl Zdeněk Pavlík. V roce 2005 Společnost uspořádala konferenci trilaterální k problematice porodnosti a mezinárodní migrace v České republice, Francii a Německu a ve spolupráci s Centre français de recherche en sciences sociales, s Goethe-Institut Prag a s Katedrou demografie a geodemografie Univerzity Karlovy v Praze, organizovala ji Jitka Rychtaříková, která rovněž připravila konferenci letošní na téma populačního stárnutí pod názvem „Žít déle v české společnosti“.

Hlavní výbor zajistil vydání monografie Ludmily Nesládkové Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů (**Acta demographica XIV.**) a českého svazku druhého vydání Mnohojazyčného demografického slovníku (AD XV.).

Ludmila Fialová

Sborník Historická demografie

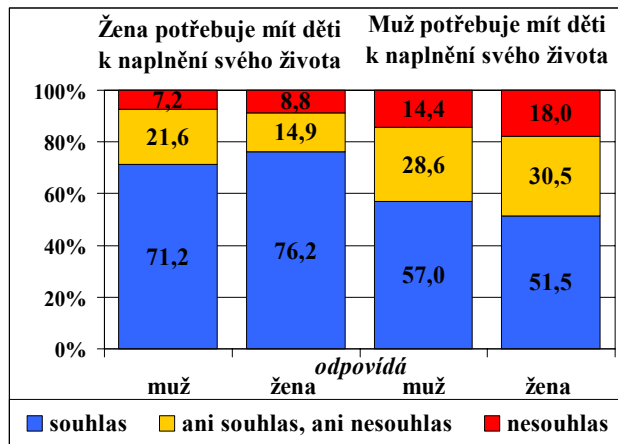
V závěru roku 2005 vydala Komise pro historickou a sociální demografii ve spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR 29. svazek sborníku Historická demografie, kam přispěli Martina Holasová, Každodenní život městského obyvatelstva za časů morové epidemie v 16. a 17. století (České Budějovice 1680); Markéta Seligová, Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století; Jana Mrázková: „Přislibujou sobě věrnost, lásku a upřímnost až do smrti zachovati.“ Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století; Alice Velková, Skladba obyvatelstva podle náboženství na tzv. státních statcích roku 1802; Alena Luxová: Problém infanticidy ve vzorku trestanek v ženské trestnici v Řepích.

V dubnu 2006 vyšel ve spolupráci s Ústavem českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Historickým ústavem Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích sborník *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*. Obsahuje v první řadě referáty přednesené na stejnojmenném semináři konaném dne 14. října 2005 v budově FF UK. Z jeho obsahu vyjímám: Eduard Maur, Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku; Josef Grulich, Sňatkové migrace v Čechách v 17. a 18. století a počátkem 19. století; Alice Velková, Migrace a životní cyklus venkovského obyvatelstva. Sonda do situace na Štáhlavsku v letech 1750-1850; Naďa Valášková, Příspěvek ke studiu migrace z českých zemí od 19. století do roku 1938; Hermann Zeithofer, Migrace na českém venkově na počátku 20. století; Ondřej Ševeček, Migrační systém zlínského průmyslového centra v letech 1900-1938; Zdeněk Nešpor, Návrat české emigrace po roce 1989; Jaroslav Dibelka „Kde my se máme podít, když nemáme naši zem?“ Migrace Cikánů v raném novověku a jejich reflexe v očích okolí; Miroslava Meleksová, Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku. Oba sborníky distribuuje Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, 110 00 Praha 1.

Ludmila Fialová

DĚTI

V České republice se snížil průměrný počet živě narozených dětí jedné ženě z 1,9 v roce 1988 na 1,3 v roce 2005

Muži i ženy vypověděli, že potřebují děti k naplnění svého života.

Mít další dítě nejvíce závisí na:

1) finanční situaci

2) práci

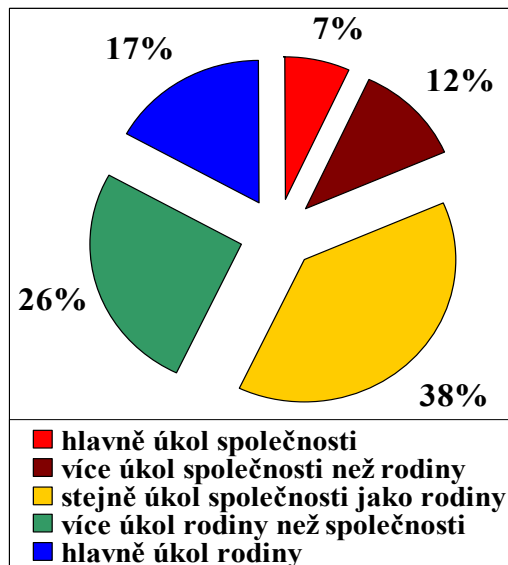
3) bytové situaci

SENIORI

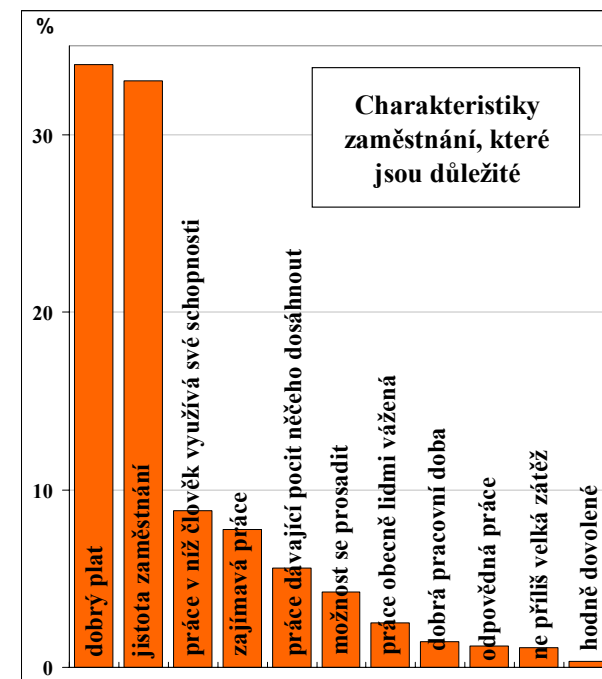
Do roku 2050 se zvýší v České republice podíl osob ve věku 65 a více let ze 14 % na 31%

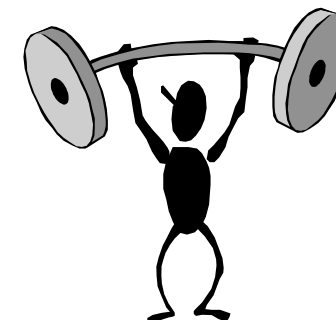
Péče o starší lidi vyžadující pomoc je úkolem:

EKONOMICKY AKTIVNÍ

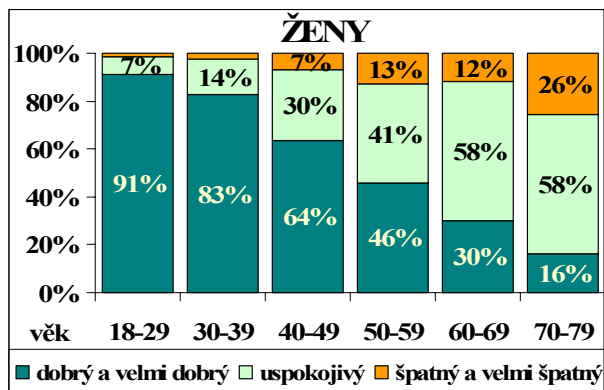
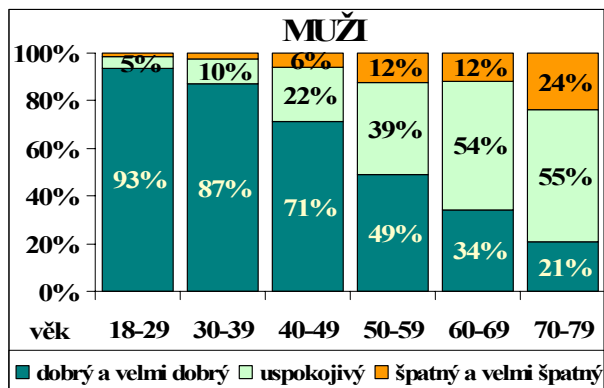

Index ekonomického zatížení vzroste v České republice ze současných 41 na 78 do roku 2050 (osoby ve věku 0-14 a 65+ na 100 osob ve věku 15-64)

ZDRAVOTNÍ STAV

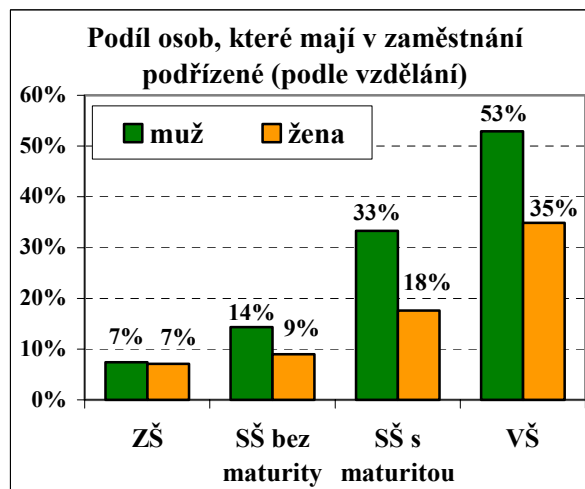
Jak celkově hodnotíte svůj zdravotní stav?

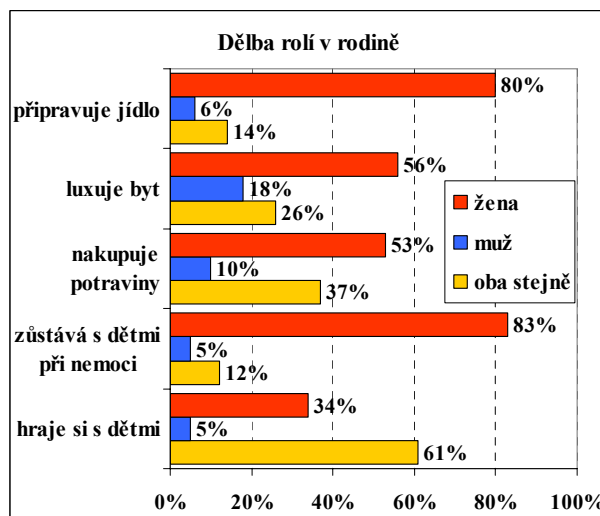
Dobrý a velmi dobrý zdravotní stav převažuje u mužů i žen do 50 let, ve věku 70-79 let považuje své zdraví za špatné a velmi špatné 24 % mužů a 26 % žen.

MUŽI A ŽENY

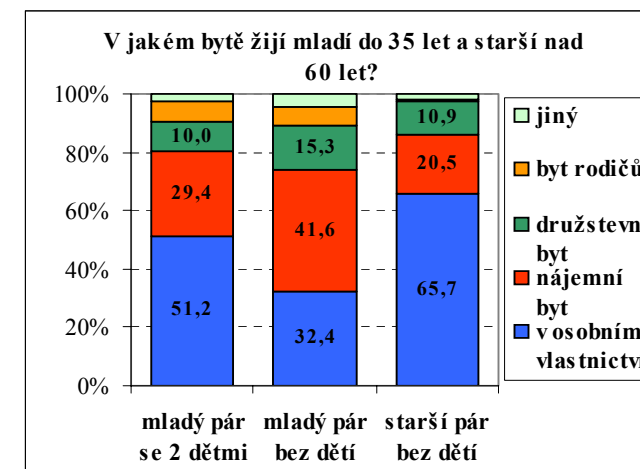
Muži častěji pracují v řídicích pozicích.

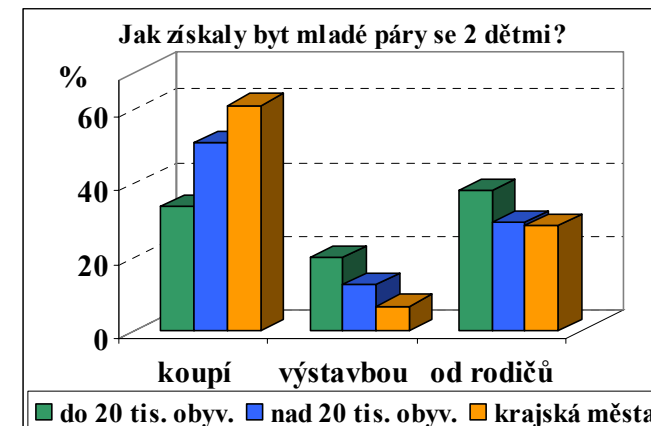
Ženy tráví v zaměstnání v průměru jen o 4 hodiny týdně méně času než muži, většinu domácích prací však vykonávají právě ony.

BYDLENÍ MLADÝCH

Ve velkých městech si mladí lidé byt nejčastěji kupují, v menších obcích si jej častěji staví.

Pomoc rodičů je nezbytná, přímo od nich dostává byt zhruba třetina mladých

Mezinárodní šetření:

„Ženy a muži v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy“

DĚTI: V České republice se až do počátku devadesátých let průměrný počet živě narozených dětí jedné ženě pohyboval kolem dvou dětí. Tento vývoj zajišťoval reprodukci obyvatelstva, neboť počet živě narozených dětí byl větší než počet zemřelých osob. Od roku 1994 převyšuje počet zemřelých počty živě narozených. Česká republika dnes patří mezi země s nejnižší plodností na světě. Ve výzkumu muži i ženy bez ohledu na věk vypověděli, že děti jsou pro ně důležitou životní náplní. Ti, kteří děti ještě nemají stále plánují rodinu se dvěma dětmi. Nejdůležitějším faktorem při rozhodování o narození prvního či dalšího dítěte je finanční situace, dobré a stálé zaměstnání a vhodné bytové podmínky.

SENIORI: V České republice vzroste mezi roky 2005 a 2050 počet mužů ve věku 65 a více let ze současných 0,6 milionu na 1,3 milionu a počet žen z 0,9 milionu na 1,6 milionu. Dnes i v budoucnosti mohou manželé či partneři spolu žít déle, protože se prodlužuje průměrná délka života. Vlivem rostoucí rozvodovosti i v důsledku ovdovění budou narůstat počty osamělých jedinců. Péče o ně není již výhradní starostí původní rodiny, která může žít daleko nebo vzhledem k plnému zaměstnání jejích členů nemůže tuto péči zajistit. V české společnosti se příliš neliší výpovědi mužů a žen, starších a mladších, pokud jde o péči o seniory. Shodně se domnívají, že péče o starší lidi vyžadující pomoc v jejich domově je stejně nebo i více úkolem rodiny než společnosti.

EKONOMICKY AKTIVNÍ: Dobrý plat a jistotu zaměstnání považují lidé za nejdůležitější. Dobrý plat je na prvním místě u mladších mužů a žen, zatímco jistota zaměstnání je významnější u starších pracovníků. Ženy se přiklánějí k hodnotě jistoty oproti dobrému platu zřetelněji než muži. Lidé preferují zajímavou práci a takovou, při níž mohou využít svých schopností, před prací odpovědnou. Do roku 2050 se sníží počet osob ve věku 15 až 64 let o 2 miliony (ze současných 7,3 na 5,3 milionu), klesne počet dětí do 14 let a naroste počet seniorů.

ZDRAVOTNÍ STAV: Prodlužování lidského věku sebou přináší i častější výskyt chronických nemocí, které zneprůjemňují život zejména ve stáří. Muži mají v průměru kratší život, ale počet let bez nemoci je u nich přibližně stejný jako u žen. Do 50 let označuje více jak polovina lidí svůj zdravotní stav jako dobrý nebo velmi dobrý. Naopak špatné a velmi špatné zdraví pociťuje až čtvrtina obyvatel ve věku nad 70 let. S rostoucím věkem se velmi rychle snižuje pocit velmi dobrého zdraví; ve věku 20 let tak označily svůj zdravotní stav dvě třetiny respondentů, ve věku 50 let pouze jedna desetina. Muži jsou ve svých výpovědích o něco optimističtější než ženy.

MUŽI A ŽENY: Postavení muže a ženy v rodině si uchovává „tradiční“ formu. Hlavní rolí muže je zabezpečit rodinné příjmy a hlavní rolí ženy je péče o děti a domácnost, třebaže většina žen je zaměstnaná, a to na plný úvazek. Partneři se většinou rovnocenně podílejí na hospodaření s penězi, při trochu větším podílu žen, a na rozhodování o všech rodinných záležitostech. V rodině s malými dětmi se role ženy a muže liší více, žena dělá většinu domácích prací a ve větší míře pečuje o děti. Postavení mužů a žen v zaměstnání má shodné rysy (např. týdenní pracovní doba) i významné odlišnosti (např. ve mzdách, podílu na řízení).

BYDLENÍ MLADÝCH: Pro mladé lidi je samostatné bydlení důležitou podmínkou uzavření sňatku a založení rodiny. Rodiny s dětmi většinou bydlí samostatně, přičemž bydlení získávají často s pomocí svých rodičů a širší rodiny (finančním příspěvkem, darem nebo dědictvím). Mladé rodiny se dvěma dětmi bydlí v přibližně stejně velkých bytech/domech jako lidé dosahující důchodového věku (obývají v průměru třípokoje byty). Naopak menší počet místností mají byty, ve kterých žijí jednotlivci, ale také bezdětné mladé páry. Lidé v menších obcích bydlí spíše ve větších bytech/domech než lidé ve velkých městech.

Jitka Rychtaříková, Věra Kuchařová a kol.

POZVÁNKA

na XXXVI. demografickou konferenci České demografické společnosti

Žít déle v české společnosti

Konference se bude konat ve středu dne 24. května 2006 od 9,15 hodin ve **Velké geologické posluchárně Přírodovědecké fakulty UK, Praha 2, Albertov 6**, zvýšené přízemí

9,15-9,45	Sociodemografická perspektiva seniorů v České republice a EU <i>Jitka Rychtaříková, Přírodovědecká fakulta UK</i>
9,45-10,05	Genderové aspekty stárnutí: rodina a péče o seniory <i>Kamila Svobodová, Přírodovědecká fakulta UK</i>
10,05-11,00	Diskuse a přestávka
11,00-11,20	Současný důchodový systém v ČR a perspektivy jeho dalšího vývoje <i>Štěpánka Pollnerová, Ministerstvo práce a sociálních věcí</i>
11,20-11,40	Zdravotní problematika seniorů <i>Zdeněk Kalvach, 1. lékařská fakulta a VFN Praha</i>
11,40-12,00	Jak podpořit aktivní život ve stáří <i>Jan Lorman, Život 90</i>
12,00-12,30	Diskuse
12,30-13,30	Přestávka na oběd
13,30-13,50	Národní program přípravy na stárnutí <i>Petr Wija, Ministerstvo práce a sociálních věcí</i>
13,50-14,10	Práva seniorů <i>Helena Kunstová, Český Helsinský výbor</i>
14,10-14,30	Mezioborová spolupráce v komunitním centru – Dům Portus <i>Oldřich Staněk, Život 90</i>
14,30-15,00	Diskuse
15,00	Závěr <i>Ludmila Fialová, Přírodovědecká fakulta UK</i>

P O Z V Á N K A

na Valné shromáždění České demografické společnosti,

které se bude konat ve středu dne 24. května 2006 od 9,00 hodin
ve Velké geologické posluchárně Přírodovědecké fakulty UK,
Praha 2, Albertov 6, zvýšené přízemí

Program: Zpráva o činnosti (*J. Rychtaříková*)
Zpráva o hospodaření (*J. Langhamrová*)
Zpráva revizní komise (*V. Polášek*)
Volby Hlavního výboru (*M. Šimek*)

P O Z V Á N K A

na diskusní večery České demografické společnosti, které se konají
v posluchárně Z 1 Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Albertov 6,
Praha 2, 2. patro (lze použít výtah)
v 16,30 hodin vždy třetí středu v měsíci

21. června 2006

Jakub Hrkal

Šetření zdravotního stavu

20. září 2006

Jitka Rychtaříková a kol.

Generations and Gender Survey v České republice

Vážený přítel,

jestliže Vás některé téma zaujalo, označte si laskavě příslušný večer do diáře ještě dnes. Další pozvánku dostanete až v září 2006. Máte-li zájem o zveřejnění informace o publikaci, která Vás zaujala, o semináři nebo konferenci, které připravujete, zašlete ji na adresu Společnosti. Zařadíme ji do dalšího čísla Zpravodaje, případně na www stránky Společnosti, jež se nalézají na adrese <http://www.natur.cuni.cz> - přidružené organizace. Zpravodaj můžete dostávat e-mailem; stačí sdělit adresu sekretářce společnosti na adresu demodept@natur.cuni.cz Ludmila Fialová

Zpravodaj České demografické společnosti ISSN 1213-7480. Vydává Hlavní výbor České demografické společnosti, Albertov 6, 128 43 Praha 2 (demodept@natur.cuni.cz). Redakční příprava a zabezpečení: Hlavní výbor ČDS, odpovědná redaktorka Ludmila Fialová; neprodejné. Vychází 3x ročně.